

UNBRUNNARTHAKAR “สู่โลก Posthuman”

วสันต์ ปัญญาแก้ว

โลกหลังมนุษย์ (The Posthuman World) คือสภาวะแห่งจุดตัดของการเชื่อมประสานระหว่าง กระแสความคิดที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์การมองมนุษย์เชิงมนุษย์นิยมตามอุดมคติแบบเก่า และกระแสความเคลื่อนไหวซึ่งมุ่งวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดที่แบ่งแยกมนุษย์ออกจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และยกให้มนุษย์อยู่เหนือสิ่งอื่นใด วิธีคิดแบบหลังมนุษย์คือเครื่องมือที่จะสำรวจตรวจตราและนำพาเราสืบสวนตรวจสอบสรรพสิ่งต่างๆ ในสภาวะการณ์ที่โลกและสิ่งมีชีวิตทั้งหลายกำลังจะสูญพันธุ์ ถูกทำลายล้างโดยการคุกคามของเทคโนโลยีก้าวหน้า สภาวะปั่นป่วนของบรรยากาศโลก ธรรมชาติผิดฤดูกาล และโรคอุบัติใหม่ จนไปถึงทุนนิยมครองโลก ซึ่งมนุษย์แทบไม่มีโอกาสใช้ชีวิตอย่างมีความสุขอีกต่อไป

โลกหลังมนุษย์คือโลกที่ มนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ กำลังเผชิญกับชีวิต “ในระหว่าง” การปฏิบัติเทคโนโลยี และการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตหลายสปีชีส์ การผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีก้าวหน้า ไม่ว่าจะเป็นหุ่นยนต์ ปัญญาประดิษฐ์ นาโนเทคโนโลยี ไบโอเทค และอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง ทำให้ในโลกยุคปัจจุบัน ขอบเขตของความเป็นจริงแบบดิจิทัล กายภาพ และชีววิทยานั้นไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนเสียแล้ว

โลกหลังมนุษย์จึงเป็นโลกที่กำลังปั่นป่วนจากการแทรกแซงของเทคโนโลยี และการที่ชีวิตมนุษย์กลายเป็นส่วนหนึ่งของเทคโนโลยีที่ถูก

สร้างขึ้น ยุคสมัยของโลกหลังมนุษย์จึงเป็นผลรวมของการผานกันระหว่างการเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วและความไม่เท่าเทียมที่เกิดขึ้นในระดับที่กว้างใหญ่ไพศาล ซึ่งนำไปสู่หายนะในระบบนิเวศวิทยาของโลก สังคมรวมจนไปถึงการปรับเปลี่ยนอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์

แนวคิดแบบหลังมนุษย์ เสนอให้เราพยายามทำความเข้าใจเงื่อนไขต่าง ๆ ของสถานะที่ขัดกันอยู่นี้ ทั้งในเชิงของปัญญาและในฐานะมนุษย์ที่มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ในแง่นี้จึงเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญอย่างยิ่งในยุคสมัยของเรา ที่ศาสตร์สาขา วิชาการความรู้ ด้านสังคมศาสตร์ ควรมีทั้งจินตนาการ สร้างสรรค์ วิคิดเชิงวิพากษ์ และการแสดงปฏิบัติการในโลกของความจริง นั้นหมายความว่า สิ่งนี้นักสังคมศาสตร์ ปัญญาชนควรจะสนใจกันนั้น นอกจากจะเป็นความยั่งยืนของสังคมปัจจุบัน ยังหมายถึงอนาคตของโลก ที่เรามีความหวังและอยากให้เป็น

แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ ที่เคยเชื่อว่าเป็นความเป็นสากล คำกล่าวอ้างถึงสถานะยกเว้นของสิ่งที่เรียกว่าความเป็นมนุษย์ที่มีเหตุผลและดำรงอยู่เหนือสิ่งมีชีวิตอื่น จึงไม่เพียงพออีกต่อไป ทว่าแนวคิดดังกล่าวถูกท้าทายกำลัง กลายเป็นความคิดที่ “ตกยุค”

สังคมศาสตร์หลังมนุษย์ เสนอความคิดวิพากษ์วิจารณ์เชิงปรัชญาต่อมนุษย์นิยมที่ว่าด้วยความเป็นสากลของมนุษย์ โดยปฏิเสธการยกย่องให้มนุษย์มีวิวัฒนาการเหนือสิ่งมีชีวิตอื่น แนวคิดหลังมนุษย์ กำลังกลายเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมมากขึ้น เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของโลก ปัจจุบันที่เต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อม ความปั่นป่วนอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในชั้นบรรยากาศโลก การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต และการมาถึงของโรคระบาดอุบัติใหม่ ที่อาจนำไปสู่การสูญพันธุ์ของมนุษย์เอง เช่น โรคโควิด 19 ที่แรกเริ่มเราแทบไม่รู้ว่าเกิดจากอะไรกันแน่ และจะรักษาชีวิตมนุษย์อย่างไร

สังคมศาสตร์หลังมนุษย์ พยายามเสนอแนวคิดที่ด้านหนึ่งเสมือนเป็นทางออกให้กับการที่เราจะอยู่ในโลกหลังมนุษย์ดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่งคือเป็นแนวคิดที่เปี่ยมด้วยความหวังที่จะทำความเข้าใจเงื่อนไขที่เกิดขึ้น มีหลายสิ่งที่กำลังท้าทายมนุษย์และโลก และสังคมศาสตร์หลังมนุษย์ชี้ชวนให้เราเปลี่ยน! วิธีคิดจากที่คุ้นเคย

ประการแรก คือการยอมรับว่า สภาวะอัตวิสัย (Subjectivity) นั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุดของความเป็นมนุษย์ นั้นหมายความว่า อัตวิสัย อาจจะไม่ได้เชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียกว่า ความสามารถในการคิดในระดับก้าวข้ามความจริง หรือการมีเหตุผลที่ก้าวข้ามได้ อีกต่อไป

ประการที่สอง คือข้อเสนอที่มุ่งให้เราพัฒนาความคิดที่มีพลวัตและคำนึงถึงความยั่งยืน ต่อวัตถุนิยมทั้งหลาย ซึ่งรวมเอาสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็น พืช ต้นไม้ สัตว์ จนถึง สิ่งประดิษฐ์ทางเทคโนโลยี ให้มาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีคิดของเรา

ประการที่สาม คือเราต้องขยายขอบข่ายและขอบเขตของประเด็นปัญหาของสังคมศาสตร์ ในเชิงจริยธรรมที่สัมพันธ์ไปกับเรื่องของสิ่งแวดล้อม และยุคหลังหายณะ กล่าวคือเราต้องสร้างโครงข่ายความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างตัวตนที่เป็นมนุษย์ และอมมนุษย์

ในแง่หนึ่งสิ่งที่เรียกว่า “ชีวิต” จึงไม่ได้หมายถึงแค่อะไรที่มีลักษณะทางชีวภาพ แต่หมายรวมถึงกระบวนการที่ไม่ใช่มนุษย์ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักร หรือสิ่งของ แนวคิดหลังมนุษย์จึงเสนอให้เชิดชู ความหลากหลายของชีวิต ทั้งที่แตกต่าง มีและไม่มีลำดับชั้น ยอมรับระดับของปัญญาและความสร้างสรรค์ของสิ่งต่างๆ เช่น หมา แมว ก็คิดได้ แม้ไม่ใช่การคิดแบบเดียวกับที่มนุษย์คิด

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง เมื่อก้าวถึงเรื่อง ความสามารถในการคิด ไม่ใช่มนุษย์เท่านั้นที่คิดได้ แต่มีสิ่งอื่นที่ก็น่าจะคิดได้เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์หรือเครื่องจักรกล ด้วยเหตุนี้ในวรรณศิลป์แบบแนวคิดหลังมนุษย์ มนุษย์จึงไม่ได้เป็นสิ่งมีชีวิตพิเศษที่สุดเดียวที่สร้างโลก ทว่าสิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่งอื่น ๆ รวมจนถึงเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ นั้นต่างหาก ที่ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งที่เรียกว่า “โลกหลังมนุษย์”

วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ฉบับนี้ รวมเอาบทความวิชาการทั้งเป็นผลส่วนหนึ่งของกระแสความเคลื่อนไหวของสังคมศาสตร์แบบหลังมนุษย์ คือ **“เส้นชีวิตระหว่างลิงกับคนเลี้ยงลิง: สู่พื้นที่แบบหลังมนุษย์นิยมแห่งการอยู่อาศัยและการกลาย”** ของ พัทธราภรณ์ จักรสุวรรณ และ ชยา วรธนะภูติ การศึกษาระหว่างมนุษย์กับรัฐ ซึ่งจะเรียกว่า “อมนุษย์” ก็คงได้ ในบทความเรื่อง **“การพยายามสร้างสภาวะยกเว้นจากการบังคับใช้อำนาจรัฐของม้งในประเทศไทย”** ของ อุไร ยังชีพสุจริต จนไปถึงงานวิชาการที่เรียกว่า “อมนุษย์ศึกษา” ใน **“ป้ายรถเมล์กายสิทธิ์: วัตถุจำแลงของการเมืองในชีวิตประจำวันต่อโครงสร้างระบบขนส่งมวลชนสาธารณะในกรุงเทพมหานคร”** ของ วิสุทธิ์ เวชวรภรณ์ และชีวิตแรงงานภายใต้สถานการณ์โควิด 19 ของ กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์ ใน **“บทบาทของมาตรฐานแรงงานสากลในการจัดการทรัพยากรมนุษย์และการทำงานทางไกลระหว่างโคโรนาไวรัสแพร่ระบาด”** แน่นอนว่า สังคมศาสตร์วิชาการที่ตระหนักถึงความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงในสังคมยังคงจำเป็นอยู่เช่นกัน ดังสะท้อนผ่านบทความ **“Political Communication via Social Media: Future Forward Party’s Message Appeals and Media Format Usage on Facebook and Twitter and Links to Political Participation of Generation Z Audiences”** ของ อัจฉริยา ประสิทธิ์วงศ์ และ อัจฉรา ปัทมธนาวงศ์

สังคมศาสตร์ ฉบับนี้ถือเป็นงานส่งท้ายปี 2563 ปีที่มนุษย์เผชิญกับความปั่นป่วนจากการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ COVID 19 กันไปทั่วโลก จะว่าไป ปีที่กำลังจะผ่านไปนี้ คือปีแห่งการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ “โลกหลังมนุษย์” โดยแท้ หวังว่า ผู้อ่าน คงจะได้รับทั้งความรู้และอรรถรสเชิงวิชาการทั้งแบบเดิมและแบบใหม่ ซึ่งวารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยินยัดที่จะนำเสนอสู่บรรณพิภพอย่างมั่นคงเสมอมา